Ккелахъанна хIуч

Агъуларин са хIуриъ гьалдахи суман дуламиш вей ахьуная учин хIададахъай са ккелахъан.

Гьер хьидана ккелара фай чIириъ ахьуная ме. Рагъ фагъучIугъилди, рухан багулив фае чIириди адикай хьуная ми ккелар.

Рагъ ариенасттегьен батIарди Iелди хьуная ккелари, хуппай джалла завал вей хьуная эхъуьнаккди. Iайи куче хьугуна, рухахъди гьуккай - хабра вей хьуная.

Ккелахъанра дурхIай учин ккеларихъайра эркьвай хьуная. Уч шавлахьегуна, гIагъучIуна кIукIаригIди, атай суьретIра эркьвай хьуная ме.

Гьегиштти, батIар чIирарил, тукаригI фартай хьуная мебури чиппин ягъар.

Са ягъарикес са ягъа, экьуна ахьуная ккелахъан кIуранин кIенакк, ахъухьуна. Рухан варттигьас суман унихьуная мис ккицIурцI суман унар.

Гъушуна учин бицIи ханджалра, ушуная ме унар фиппурчугаакьас. Вархалас суман агуная ккелахъандис хIуч-баб, зазаригI гIукъунае чарккурахъ хъуруцай.

ГучI хьуная мис сад пуна. Гьуккай-гьуккай ушуна, акуьчIуная ме кIураник,гIагъучIуна кIекIваригIди батIарди хъуттурфуная ме хIучахъ.

Фера кумак акьас вей ахьунадава хIучафас учин чарккус. Iуьщтт йирхIуная кIиркIа, гьадишиная хIуч чарккугьас. Агуная хIучас ме шиниккв. Са миннат аркьаф суман хъуттурфуная ме хIуч шиниккведихъ. Са-Iугелай кIурар ахъатуная шиниккведи тIушуна адава хIуч але усалас.

Гъавурдиъ архьуная шиниккв учик хIуча кидатаф. Гъушуна са кIашра, аркьай хIуппахъанари суман унара, тIушуная ме чарккв гьае усагьди.

Фатуная ми кIаш, хIуч, гъавурдиъ архьеф суман, бицIиди хабчукIуная.

Ява-яваштти гьучушуная шиниккв хIучан чарккугьди. Аттивуна учин ханджал, агьукаIс алучIуная кIиркI. Ме агьукIай агуф, хIуч тIушуная

- МагучIа, зун Iайвел акьасттава ве чарккус,- пуная ми. ХIуч гъирхIуная, Iае вахтт идеф гъавурдиъ архьефсуман, чарккврa сакин хьуная.

Дахи-дахи кьатI акьуная чарккун лекаригI гIараджунае ччеIра, гьадищиная шиниккв.

ХIуч гьучушуная зазаригIди, са арайилас гIайчIуная тидас чарккв. Баб хъучучIуная гис мез атай. Ккелахъан вархалас хъуттурфанди экьуная, фиштти шатти аячин чарккувна баб.

Са арайилас, хъуттурфуная хIуч ккелахъандихъ чухсагъул агъаф суман, хуппай хъай учин чарккврa, ушуная даради.

ГIуьбехъми, хулади адегуна хIададас ахъакьуная ми хьеф хьегъилди.

Са арайилас, фи кIвал хьефчира дагIай, Iешуная кIиркI. Iешалин негъвар алми, хIададан хIикатил юркIвра алийина, гъархьуная бицIи ккелахъан.

Притча «Бабан йиркIв»

Са кIиркIасна рушас ккан хьуная сад - сайис. Амма руш хьуная са бицIи кустах тIулар кееф суманф. Са ягъа, кIиркIа рушас учис хьирди шаб пугуна, руша агъая:

-Зун весе вас, нагагь, вун зун пе хьибу кар акьучи.

-Хьурай, - агъая кIиркIа - уп ве курар.

-Садпеф, вун аттишина кканде са гьава дагьарилас. Ушуна аттишиная кIиркI дагьарилас. Хуппай руша агъая:

-Iудпе кар, вун ушуна сатти Iуьш акьуна кканде сувал. Ушуна экьуная кIиркI Iурдин микIил Iуьши, сатти сувал. Багамикестти дахи хаб вея рушахьди.

-Ми кар миштинф э - агъая руша -хьибудпе кар иджеф э. Гьал зас ве бабан йиркIв кканде, ги бабан разивел ккáнди агъас пунае гаф хьуная. КIиркI иджи гъавурдиъ адархьуна гьуккай вея хулади.

-Баб,- агъая ми - зун ве йиркIв файшуна кканде зе ккане рушас.

-Я бабан,- агъая баба -вун зас хе шиниккв э, фиштти э вун сасрайис зе йиркIв гъас адинаеф?

-Ваъ, баб - агъая кIиркI -зас чара адава дафайшуна. Гьегиштира пуна ккихьуна кIенакк, алурцуна аттивуне кIиркIа бабан йиркIв. Ихьуна бабан йиркIвра чантайиъ хIулакди - хIулакди ушуная кIиркI ккане рушахьди. Рекъуьъ кичархьуна лекарикк къутт, алгъадаркуная кIиркI,чантайиас бабан йиркIвура агъая:

-Иттар акьунев вас зе кIиркI?

Къаринна къуджайин бахтт

Хьуне агъа хьундава агъа са къарина къуджа. Мебурихъ шиникквар хъахьуна адава. Багамикестти рагъ фагъучIастти ушуная къуджа хуйиди.

-Зун хаб верегунас, зас са яккун кьутIур акье,-пуная ми, уч верегуна.Те ушуф, ме къари акьуная учин хулан курар: хIунира, урчра адикуная ми, салара мертт акьуная, пеIерисра ккехъуная,чаркквaрил экьунае пеIеласра ккехъуная, хьеттара файдиная, хулара джикуная. Ппара бизар хьуная ме кIилин ягъди.

ХъучучIуная ме якIвала якк атай, къуджайисна учис кьутIур акьас. Якк ата вахттуни, киркьуна якIв гьаттархьуная мин хIа тIуб. Гъушуна гьеге тIуб алгъийиная ми тахттайин варттал.

Адиная къуджа хуйиас. Агунай мис къари кезийина.

-Фи вас акъуф,пуная ми къарис. Ахъакьуная къари къуджайис учис фичин акьуф.

Iуьшуй, гуни Iелдегуна, фишттинчин унар унихьуная мебурис тахттайин варттaлас. Хъуттурфунай мебур тIуб ахьунай лисал лихъванди. Гъушуна аладивуная мебури ге, афийиная чиппихъай суфрайихъ. Гебурихъай гуни IуьтIухаб, тIубу гьайшин пуная:

- Гьал закес чвас шиниккв хьурай. Зун чвас курара акьасе: IуькIер уцасра кумак акьасе, язан акьасра - фи кар айчин гьете кар акьасе.

Гьегиштти бахтт - хьуная къаринна къуджайин.

БицIигуна зун таккрайиас са иджи атафи. Зун таккрайиас гьел фатучин, гьемишан киркьвайи ишандис. Гьемишан гьелна таккра фай гIанаъ адаркай авейи зун, фиттис атагьан агьай.

Сагелай гIанаъ аягуна, агуне зас че багулив фае багъдин са кIурун кIекIваригI кутIуларин пус. Фи ичугас батIарди хъуттурфугуна, агуне зас ге хъветталан муг идеф, хъветтра ая мугуйиъ гъурагьаларил алекьуна.

Уч джинихьуна, са руджна кIилдала фагъикIуна адава хъветталан.

Рудж агугъилди ягIархьуне зас ме хъветт. РуджурагI гIая Iуд джагвар мурцIар. Ме качагъа цац че пеIелан бицIи чаркквар файшуфи. Адине зас хъел.

- Агь,- пуне зун- гьал вун заккес кеттдархьичин хьурай уч. Гавур хъаттрикI. Агьал зун вун кIесе ягIар хьасе вас фиштти че чаркквар хъадиркIенчин.

Аттивуне зун ке хIуьтте гьелра, тин кIекIв зун патефондин рубукес акьуна аяф и, акуьчIуне кIураник Зун вартт гIагъучIагунас, гьишине хъветт.

Агь,- пуне зун ,- вун ягIа кketасттава. АлдучIуна сасра кIуранилди, кегъучIуна вартт, экьуне зун михъ ахъутIуна.

Экьуне зун, экьуне, ахъуна лекариъ зибзра ая зе, рукьай адава хъветт. Фи ягIа, ге захъра нандиасчира хъуттурфанди экьуна аяфдетаре. Ададине гIанади че баб.

- Фие, вун гьелисал аркьаф?

Ахъакьуне зун бабас кIилди. Баб бицIи гъузуне, фикир аркьай, хуппай пуне зас:

- АлайчІв. Хьин ле хъветталас сасра Іемал акьасе. Ги хье Іу чаркке файшуне цац, гьал файдирай хаб.

Гъушуне баба пеІелан Іу гъурагъал, алдаркуне гебурил гъазе ранг, хуппай акьуне гъурагъалдил буре тІам-тІамар. ХІекьди хъветталанттар сумаи хьуне пеІелан гъурагъалар, са чІукь бицІи ичира.

АлгъучІуне зун кІуранил, адайхьуне хъветталан мугуйиас Іу гъурагъал, Іуд четтар кичикІуне.

ХъикІина экьуне чин, фи аркьай чугаакьас хъветтала. Са арайилас бадил хьуне хъветт, тич - мич хъуттурфуна, экьуне мугуйил.

Раккак ликІине зун къанна са хатІ, гьегидегьен гагьдилас адатуна кканефе гъурагъалар.

Гьер ягъа са хатІ кертайи зун. ЙицІу ягъ алттушуне, йицІу хатІ кетуне зун, цІегІуьфу ягъ алттушуне - цІегІуьфуд кетуне.

Ахира, са хатІра киндава ягъ хьуне. АлгъучІуне зун кІуранил, ая атуна пеІелан чаркквар. Сад хъуьхъеф, сад бегьемди рукъасра дарукъуф.

ЙирхІуна чанг, икІуна бармакиъ Іудар чаркквара алайчІуне зун.

ХъаттрикІ - хъветт ая къвагІ- алихьуна зе варттал, учин чаркквар фаттивас ккаанди.

- КъвагІ йирхІ, къвагІ йирхІ, веттар дава мебур, четтар э. Гьелиштти верефе вас.

ХІа хьуне че чаркквар, хьуне гебурикес батІар Іу пеІ.

Джакьв

Ахттилатара аркьай, экьуна ахьуная тIирIаригI джакьвар. Са арайилас архьуная мебурин хIуьджат; нахширарикес ке Iаеф фуш ичин.

Сакинди экьуная вегIдайи хIуьджатар аркьай вейдава мебури, хуппай эл ккикугуна, башламиш аркьае мебурин хIуьджатар.

- Ке Iаеф къурмяв гитан э,- пуная са хъуру джакьвала, учис гитани беI йирхIуна, Iатте акьухIела.

- Шиникквар, ая гитаниласра Iаеттар,пуная баба,- гьемишанди гъурагъалар хъадиркIенттар.

- Зун гебурилас гIерз акьуная вецунас,пуная цIив-цIивар аркьай сасра джакьвала. Вецуна акьасе гебурин кар.

- Шиникквар фие,- пуная къукъуди,гебуригьас гьишас хьасе, амма пазис кичархьичин, ккеттархьас хьасттава.

- Зас гьинагьасра гучIайдава,- пуная кегъархьай аме са бицIи джакьвалан чаркку. Зун гебур джалла IуьтIанасе. Гьеге агъай ами, алттиная са хIа нахшир. джакьвар къуттар суман алахъуная тIирIарилас, гьишиная джаллабур.

ДагучIа джакьв, кейхьуна гъилара, ушуная IуькIеригIас. Адиная хIа нахшир - пази, йирхIуная мис муул, гIаттархьуная муулигIас, амурдиъ адавай гьишин, ачархьуная ме хIуьрчалин мугуйиди.

Мугуйиъ гъархьуна ахьуная Iуссе хIуьрчал. Пус акьуна хъадикIинае кьур ахьуная гин багулив, Iуларин лекар ахьуная учис Iурдис рукъуна.

- Агь,- пуная джакьвала,- гьал зун кIине.

Зун IуьтIанастти, зун ме кIесе пуна, дагъун гъилара ушуна алчишина йирхIуная ми хIуьрчалин хъвехъурас

муул.

- Фие гьеме зас вичI-вичIар аркьаф пуна, кетIуная хIуьрчал.

- Вунев ме, гаш хьунае джакьумай, IуьтIен вас кьур, IуьтIен,- пуная хIуьрчали. Ламус хьуная джакьвалас.

ГIерзар аркьай хъучучIуная ме пазилас.

- Агь, гавур къачагъ,- пуная хIуьрчали,зун гис агъаттар пасе. Те зе къудан э,- пуная хIуьрчали, чин хъай Iулар фацанас вей вее. АгъучIуная мебур мугуйшас. Удигь хIуьрчал, кьабахъ джакьв. Зас фи кканди фурсар акьас агъай фикирар аркьай хьуная ми.

- Мичшаб - гва мич, мишаб,- пуная хIуьрчали, агъучIуная вартт. Хъуттурфуная джакьв: мугуйин удигь экьуна ахьуная пази, дахъуна сивра.

Алийина улара, фаттархьуная джакьв, уч IуьтIуф суман хьуна. Са арайилас кIаре нахшири, йирхIуная къвагI, джакьвари фунар фацуная эхъ ккерхьуна. Ме уч хьуная Iуьссе къвагIанай-хIабаб.

- Фие, Iемаларин кIечI,- пуная хIуьрчали джакьвалан чаркквус, - тIапI аркьав вас гьал? Гьал сара, са-Iу уд кьваран чира фаша зас, зе ккулра.

Хъацуная хIуьрчали учин ккулра, экьуная уьщттра атай, джакьварин лехъунарихъ хъуттурфанди.

Ламус хьуная чарккурас, гIайчIуна мебуригIас экьуная ме, са къалин IуькIеригI джинихьуна.

ДалуькIе мукъ

Хьуне агьа - хьундава агьа са дадна баб. Хъай уйи агъа Гебурихъ са кIиркI. КIиркIан вей уйи агъа цIехьибу-цIеякьуд исар.

Сагелай гин дад вей хьуная кIиф икIавусади. Те кIиркIра ахъихьай хьуная гихъ. Дад аларцуна адиная хаб. Дадан фикир хьуная джуьре рекъди вес. Те кIиркI хабра ахъихьуная, хуппай агуная ге кIиркIас кIиф икIагъилди, фиштти руг алархъайчин. Хулади адегуна, пуная ми дадас: Хьинна кIегуна, гьегиштти эв икIаф?

Дада пуная: «Селебар хъуьхъехьегуна, чIарар джагвар хьегуна, хьинра кIесе».

КIиркIа, ккан дава пуна, ушуная хулаас далуькIе мукьуйихъас руцас.

Ушуная ме, ушуная, рукьуная са даради. Гисаъ гьучархьуная мис са нахшир, вец суманф.

Вецуна хабар гъуюгуна, ми пуная гьемиштти вефе, далуькIе мукь джикIес. КIиркIа хабар гъуюная вецунафас, мус луькIеф ичин ге нахшир. Ти пуная: « Гьеле дарар зе кIарчари ацIучин, зун кIесе. Ушуная ме хъара, гьучархьуная мурцIарин нахшир. Гира пуная, гьеме сувар мурцIари ацIугуна, зун кIесе.

Мертти гIеджибанангъилди хьуна, вей хьуная ме кIиркI хъара. Вей-вей, рукьуная ме са мукьуйиди, хIур суман усади. Ге хIуриъ ахьуная Iу инсан. Гебури пуная мис, вун рукьуне далуькIе мукьуйиди. Экьуная ме гебурихъай ацIун вахттуни.

Кеттушуная агъзур исар. КIвал хьуная мис учин дадар бабар. ХIезур хьуная ме рекъуьди. Ге Iу инсанди йинай мис хьибу гьеч. Вас четин хье вахттуни, IуьтIен пуная.

Вей-вей, гьучархьуная мис мурцIари ацIу сувар, луькIей нахширра ахьунай. Сакин акьуна гера, IуьтIун са гьечра ушуная ме. Гьеч IуьтIуф, хьуная мин чIарар джагвар. Гьегиштти гьучархьуная мис кIарчари ацIуна дарра. Сакин акьуна ге нахширра. IуьтIуна Iудпе гьечра, ушуная ме. Хьуная мин селебар хъуьхъе. Рукьуная ме учин хIур ая мукьуйиди.

ХIикаят «Гуг – руш»

Хьуне агьай, хьундава агъай са бабахьна дадахъ са Гуг-руш агъа руш. Са ягьарикес са ягьа ушуная ме учин къучмабурихъай даради пустталаяр завал аркьас. Вея мебур вея рекъди аргвай -даргвай мучIира хьуне. АцIуна чиппин къабара хаб хулади верегуна алттархьуная мебурин рекъ. Руцай руцай аттархьуная шибер даръ са хулахъди. Гъучашуная Гуг-руш хулагьди , хъирхIуная раккахъ. Ракк дахъуне аждагьи. Гьишас ккан хьуне шиберис, нандиъ фацуная аждагьи мебурин рекъ. Ачафайдина хулади йина IуьтIафра, гъархьас акьуная аждагьи шибер. Сур Iуьшари хабар гьушая аждагьи:

-Гъархьуф-дагъархьуф амев?

-Аме.

-Фуш э?

-Зун Гуг-руш э.

-Фикьас гъархьаф дава вун?

-Зас че хIабаба гъархьастти хIикатар ахъаркьафи.

Ахъаркьуная хIикатра, са арайилас хаб хабар гъушая аждагьи:

-Гъархьуф-дагъархьуф амев?

-Аме.

-Фикьас гъархьаф дава вун?

-Зас че баба гьархьастти дарайин берхIемар дикьвафи.

Дикьвуная ми дарайин берхIемра, хуппай хабра хабар гъушая аждагьи:

-Гъархьуф дагьархьуф амев?

-Зас че дада гъархьастти зерфелиъ ай нецIвухъас хьед гъафи.

Ушуная аждагьа нецIвухъди зерфелра фай хьед гъас. Гуг-руша ме арайи кегьикуна къучмабура гьушуна усттулилас рубна, рагIна, кьелра гьишиная.

Адиная аждагьа нецIухъас бизар хьуна, фадавай хьедра. Верегунас андава хулаъ шибер адине аждагьис хъел, хъихь ми гебурихь.

Агуне Гуг-рушас аждагьа хъихьуна фаттихьуная рагI, те рагIалакес хьуная дар.

ДарагIас гIайчIвагунас хьуная аждагьин са гагь. Хабра хъихьуная, мегелай Гуг-руша фаттихьуная руб. Агьдине рубарин дагьар. Ге дагьарилас алачIвагунас, атIуне аждагьин гьилар, лекар.

Хуппай Гуг-руша фаттихьуне кьел. Кьелакес хьуне кьелан дагьар. Ге дагьарил кIине аждагьа атIу усариъ кьел ачашуна угай.

Гуг-руш учин къучмабурихъай сагъди рукьуне хулади.

НасихIетин ахттилат

БицIи Мусайис ппара гагь и учин къучма Расулан суман машин ккади. Мусайи гьемишан бабас гъушан агъай хьуне Расулан суман машин. Бабара дада агъайи пул хъудава, вун дуьгIа акье Аллагьдис вас машин ккачин. Мусайи даданра бабан пеф акьуна аркьай хьуне Аллагьдис тIалаб, учин дадахъна бабахъ пул хьурай пуна учис машин гъуянас. Iуьштира ягьдира дуьгIебур хурай хьуне Мусайи, джуваб вейдавуй.

Са ягъа хулади верегуна Мусайис агуне Расулан машин кIвалас ушуна илгунаф къумул. Тич-мич хъуттурфуне Муса. Раккагь фушра адавуй, гис гъушуна игрушка гъас ккахьуне Расулан хулади, хаб фикир хьуне учис атас, гьинасра агуна адава, гебурис джураттари файшуф суман хьасе Мусайи джин акьуна машин файшуне хулади. Iуьшуй ахуникк кIвал хьуне мис учи акьу кар, учи дуьгIебур акьухIела   Аллагьди еф суман хьуне машин.

Багами машинихъай дурхIая Мусайилди ачадине баб, гис агуне машин. Хабар гъушуне, нандиас хьуфе игрушка? Мусайи агьукIуна кIилра зас ефе пуне, гьина э- пуне баба, Аллагьди- джуваб йине Мусайи. Бабас ягIар хьуне шиниккди Iемалар аркьаф.

- Дахи дузди уп нандиас хьуфчин вас ле машин пуне баба. Мусайи ахъакьуне аф агъилди. Баб Iешуне. Зе кIиркI, вун хъадикIине сасрайин шейъ.

Мусайис гучI хьуне, зун хъадикIиф дава, зас джикIифе, зун дуьгIебур ппара акьуна, зас Аллагьди ефе, зун хъаттрикI дава пуне Мусайи. Ле вас бахш дава вун Аллагьди агътIуркIуфе, вун мусульманин э, вун фачийина кканефи учис эссив, вас дайиная шейъ гъушуна кканефдава, гъавурдиъ архьаяв вун зе кIиркI? - пуне баба. Мусайис фикир хьуне учи акьу чIирхIе кардин, гьавайилас Iешас фачучIуне. Аде дадас агуне Iеша бабра Муса - фие акьуф, пуне дада.

- Гьемиштин чIирхIе кар акьуне - пуна ахъакьуне баба дадас. Хьел адиная дадас алухIуне Мусайихъай, гьал гунагь хьасе вас, инсанари фи фикир акьасе хьехъас.

- Дад, баб, зун гъавурдиъ архьуне чIирхIе кар акьуф, зас намус хьуная, фиркьа зун Аллагьдира чунра гъил гъуянас- пуне Мусайи.

-Вун Аллагьдис тIалаб акьуна кканде сара миштин чIирхIе кар акьуна ккандава,- пуне дада. Мусайи кеди- кIуна гъилар дуьгIа хуруне, чIирхIе курар акьасттава пуна хIу акьуне.

Гьал зун весе Расулалди гъил гъушра пуна машин фачиянасе пуна ушуне Муса.

Фиштти хьира шувас Іемалар акъунайчин

Уйи агъай авалан вахттуни са шуйна са хьир. Шувахъ хъуй учин дире хІуппар са вершдегьен, гьер иса хулади гъай хьуная ги йицІу-цІеІу кила хьеяр. Гьеге хьеярин гъушай ахьуная гин хьира мяд, нетІуф, гьечар, джихерар. Шува пуне агъай са ягъа.

-Я зе хизан, зун гьемидегьен хьей гъай са шал рухундавахин вун зас, чухай акьас.

- Гьарай зе шуй, - пуная хьира, - зун вас ппара гагь э пас агъай шал рухас кканди фиштти агъачин дагІай, вун маруха пас гучІай аеф э зун.

-Ичин вун миштти акье зе хизан. Гъуше са бадра уьттан, са тІугайи ае ччем захъра хъая. Гъили лихунар аркьагуна ччемна уьтт ІуьтІуна ккнефе.

Файиная шува уьттра…Хьира хьеяр тІу аркьагуна сагелан уьтт Іелдихьуная хуппай ччем, гъиларик хьеяр кикъугуна ачархъай хьуная пичиъ. Акьуная хьира Іу гилген ттунин. Гьал пуная хьира шувас, шаб зе къайфат, зун вас агвар акьасе зун фидегьен акьунайчин ттунар, уч хьир икьуная тІугаярин арайи. ГІанаъ икІуна Іудар гъилар, гъушуная гъиларив ттунарин гилгенар тІугайиас хІисаб аркьай хьуная сад-Іуд агъай.

-Магьа зе шуй - пуная,- цІеякьу кила алирхІарттар, гІуфу кила угъар, хьибу кила аттирхІаф. Баркаван шуй хъугъуна хьирахъ.

- Гьал,- пуная хьира,- вун ахварар атІас ушуна ккандия дараъ. Зун вун верегунас гІихьуна яккра хинкІар акьасе. Ушуная шуй ахвар атІас , хІуьягра алихьуна, хьирра хъучушуная шуван кьабахъас.

ХъучучIуная шуй, са кIур атIас ахв акьас, хьира кIуранис йирхIугуна пуна, агвар акьутти суман, «Ахв атIучин шуй кIесе, шал ришичин хьир кIесе». Хьибугелан якIв йирхIуная шува, хьибугелан пуна хьира , «Ахв атIучин шуй кIесе, шал ришичин хьир кIесе». Сара шува атIуна адава са кутIулра. Шуй хулади вес хъучучIугуна, хьир яхI акьуна ушуная хулади, хъучучIуная хинкIар акьас. Адиная шуй са пашманди.

- Фие вас акьуф зе шуй, ппара пашманди айхин вун?

- Фи верефе. Зун ахв атIас кIуранис якIв йирхIугунадимари пунай дарагIас. «Ахв атIучин шуй кIесе, шал ришичин хьир кIесе», са дишагьлин джилар и - пуная шува.

-Гьарай зе шуй, фидегьен Iекьул кее лихун акьундава вун, зунра вунра кIиванхав, шалу фиркьай, хьин вас Iу укьар йина гъушасе гьете рухаттаривас. Хьин Iелди хье хIуппара экьвасе, хьеярин емишара гъушай.

ГьелехIелан э агъаф:

«Макур кееттин лекаригI гIадиджирай. Фикир кееттин джандил алдиджирай».

Качалахъас хIикат

Хьуне агъа - хьундава агъа са касиб качал. Ушуная ме Аллагьдилди учис девлет тин пас. Вей ахьуная ме чул атай, манзил атай, гьучархьуная мис хIуч.
- Засра тин уп са бицIифдехIера Iекьул, - пуная хIуча.
- Хьурай, - пуная Качала, - тин пасе.
Са хубджи манзил ушухаб, гьучархьуная мис са ппаччагь:
- Наийч вее, Качал? - пуная ми.
- Валлагь, - пуная Качала, зун Аллагьдилди девлет тин пас вефе.
- Давайчин, - пуная ппаччагьди, - зе сагьвел иджи адава, засра са бицIи сагъвел тIалаб акье.
- Хьурай. - пуная Качала. Са арайилас гьучархьуная Качалас са касиб неджбер, забун вецара ккитIуна учин хуппур даркай.
- Наийч вее, Качал, - пуна, хабар гъшуная ми.
- Валлагь хIалашуй, - пуная Качала. - зун Аллагьдилди зас девлет тин пас веяфе.
- Давайчин, засра тин уп гьеле вас суман девлет, - пуная неджбердира.
- Хьурай, - пуная ми, - фи агъа чIаларе лебур! Рукьуная ме Аллагьдилди.
- Я Аллагь! - пуная Качала, - зун ваалди адефе вакес са тIалаб акьас, вак зе ппара муш кея.
- Уп ве дарди-хIел фи ичин, Качал, - пуная Аллагьди.
- Зун ппара Iайи касибди ая, зас са чIукь девлет тин.
- Хулади ях вун, вун рукьагунас, ве хулаъ. ахьасе девлет.

- Зун ваалди веягуна, зас хIуч гьучархьуне, учис са бицIи Iекьулла тIалаб акье агьай, ппаччагь гьучархьуне - сагъвел тин агъай, неджбера гьучархьуне - гьаме зун суман са чIукь девлет тин агьай.

ЯгIар акьуная Аллагьди мис, фиштти гебуринна курар дуьхьес аркьайчин. УчIуная Качал рекъуьъ хаб хуладн вес. Гьучархьуная мис неджбер.

- Фи агъайи зас Аллагьди? -пуная неджберди

- Валлагь, - пуная Качала, гьале ве хуйин яIаниъ Iу маргуй ахьасе агъайи къизилари ацIуттар. Руцуна, аттивуная неджберди, удара маргуяр.

- Ма, Качал, са маргуй вас, - пуная неджберди.

- Ккандава, - пуная Качала, - захъ хулаъ гъузуная зе девлет. Айчин, хъара иджи э пуная неджбера. Хабди гьучархьуная мис ппаччагь.

- Фи агъайи зас? - пуная тира.

- Валлагь, Аллагьди агъайи, вун идемин кунар аликIуная хумбефе вун. Алдахъуна ве идемин кунара шувас ушучин вас иджехьасе. Давайчин, зун хIекьданна хумбефе, вун зе шуй хьурай, - пуная ми.

- Ккандава. - пуная Качала. - Зе девлет захъ хулаъ гъузуна ая. Мишттира пуна, учIуная хаб рекъуьъ.

Гьучархьуная мис хIуч.

- Фи агъайи, Качал?

- Валлагь, - пуная ми, - заал гьемишттинттара алчархьуне рекъуьъ, тебрин курара дуз хьуне, засра гьемиштти акьас. шаб пичйра, зун тебрихъ хьучудушуна, хуладн веяфе. Захь хулаъ гъузуная девлет.

- Зас фи агъайи? - пуная хIуча.

- Вас са кумеф IуьтIучин, Iекьул дуз хьасе агъайи.

-Агъайив хIекьди?

- Агъайи.

- Валлагь, - пуная хIуча, - ваалас кумеф зас алчархьасттава, зун IуьтIанасе вун. Гьегиштира пуна, IуьтIуная хIуча хье Качал.

Мерккурал

КIилин ягъди алучIуна, сагелай акьуная шиникквари ахттклIил кеусак чиппис цIухалаяр акьас мерkk. Завал акьуна гьер усаригьас ибхь, акьуная мебури хIа пус.

Абкьанис хъучархьуная мебурин пус. Алгьатуна хьедра, ругъасттегьен агъушуная мебур хулади, гуни IуьтIанас. Чиппи гуни Iеле вегIдайи хьеттикес меркк хьасе пуна, мушар кея мебурин.

Мебури гуни Iелди ае вегIдайи, ададине хулаас кънуши кIиркI. Ми меркк акьас кумак акьуна дава, хъуттурфанди тIагариас экьуне, сасрабур фиштти лиханди айчин. Фидегьен шиникквари унахъучира, кIилар ттурттанди, гъилари ишаратар аркьай экьуне ме хулаъ, уч гьадартай аеф суман раккагьди.

Шиникквар ушугъилди, дахи-дахи аликIуна чакмабура адишине ме мерккуралди. Гъучадине ме ибхьин гунтI ае усагьди.

- Гьа,- пуне ми,- идже ахттклIил хьуная! Агьал зун ккевесе. Гудж балайилди алгъучIуная - ме варттални, рапI - алирхIуная.

- Вай,- пуная, - чIурхахи!

Гъайшиная ме, хаб алирхIуная. Са йицIугелай алирхIуная ме фиштира ке варттклIилади агъучIас хьуна адава мифас.

- Гьал фиркьа? - агъае ми.

Акьуна фикирар, акьуна фикирар, ушуная ме къум гъас мерккурал алахъас, учис алгъавес рехIет хьас.

Гъушуна къумра, алархъай учин удигь, алгъучIай

алгъарукьуная ме.

- Гьал зун ккевесе! - пуная ми. Хъучуккуная ме ккевес пуна, рапI-акьуна алирхIуная хаб.

- Гьал фиштти э зун къумулас цIухалаяр аркьаф?

Бегела адайшуная хаб. Са арайилас адиная шиникквар.

Хъуттурфуная - кIилди къум алахъуная мебурин мерккурал.

- Гьина э ме чIир акьуф? Гьина э къум ала-хъуф?Вас агунду? - пуная ме къунши кIиркIас.

- Агундава,- пуная ми. Ме зун алахъуфе, зафас алгъучIас девей уйихIела.

- Вун эв ге меркк акьуф, чин алучIуна джал-лабури акьуне, вун гьал чIир акьуф эв! Фидегьен Iекьул кефе вун! Гьал фиштти э цIухалаяр аркьаф?

Къунши агьае:

- Мус хьунара ибхь угъастту, къум ибхьикк хьегуна хьасе хьефас цIухалаяр акьас.

- Ибхь са иеделяйиласра угъасдеф хьасттава, час ягIа цIухлаяр акьас кканди ая.

- ЯгIайдава зас дахьичин.- пуная къунши.

- ЯгIайду! ЧIир акьас ягIайив, батIар акьас эв дагIаф\ Гъуян дахи кIетIа!

Ккеттивуна конькибура, гъушуная ми кIетIа.

- Алахъ къумул ибхь!

Алахъуная ми ибхь къумул, шиникквари алгьатуная хаб хьед.

- Агьал ругъасе хуппай хьасе хьефас цIухалаяр акьас. Къуншин гешкъ архьуная кар акьас, багулифас зуьлерар акьуная ми.

– Ме хьес джаллабурис алгъавес рехIет хьурай пуна,- пуная ми. Дахьичин гьина хьунара хаб къум алахъасе хье мерккурал!

Ппаччагьдин руш

Авалдин вахттари, дадар Іуьссе хьегьилди, шиниккварри файшуна са дагьарилас алайхьуна кІес аркай хьунай: фи ме Іуьссеттарикес аркьаф агьай. Ге гьеге хІурин гІедат хьунай .

Гьеме хІуриъ са баб хъудай , дада ухІае кІиркІ ахьунай. Джаллабури аркьа гІедат акьуна,чара адавай, файшуная кІиркІа учин йиркІвале дад дагьарихъди. Фиркьайчира дагІай гъузуная ме, атуна дадра. Дадас агуная, фидегьен къикъи ичин кІиркІас уч алайхьас. Сагелай экьуна, хуппай пуная дада: гьал сара малюкІе зун. Ате гьемисан багулив фае дарагІ, са чардахра акьуна. Вас зун лазим хьасе мус - хьунара. Шад хьуная кІиркІ, дада гишттти пеф. Хьурай дад, - пуная ми. Атуна ле дараъ учин дадра, сасрабурис алайхьуф суман хьурай пуна, адиная кІиркІ хулади.

Алттушуная са хубджи вахттар. Ккантьуная ме кІиркІас ппаччагьдин руш. Руш шувас ицІан вахтт хьеф, ппаччагьди хабар гьикуная учин гъиликк ккеттарис.

-Зун зе руш ицІанф зун алихьу ери суалис джуваб еттис э, пуная ги. Гьер багварихъас вей хьуная ппаччагьдилди джигьилар, чиппис гІачархьасе гьан пуна те руш. Адедегьенттарис алихьай хьуная ми суалар. Садпе суалисра кехІей джуваб ес давей хаб чиппин хулади вей хьуная тебур.

Унихьуная ме кІиркІас ме хабар ушуная ме ппаччагьдилди. Алихьуная мис садпе суал: гъурзар акьуная ери инсан, шиберин кунара аликІуна, утун

багвди. Вафас гьемебурикес зе руш гIаттивас хьичин, зун вас сасра суал алихьасе, пуная ппаччагьди. Хъуттурфуная кIиркI, хъуттурфуная: джалла сад суманттар э, мебур сад суман кунара алди, амма гIаттивас хьуна адава мифас. Хуппай кIвал хьуная мис учин дад атунаф те дагьариъ. Зас са чIукь вахтт тин зун фикир акьас, зун хуппай джуваб есе, - пуная ми. Ппаччагьди ахттияр йиная мис. Ме кIиркI гьуккай ушуная учин дадалди. Ахъакьуная ми дадас уч фикьас адинаф чин.

-Зас ппаччагьдин руш ккaнхьуная. Ппаччагьди учин суаларис джуваб дайичин зас учин руш ицIанди адава.

-Фи суал вас алихьунаф? - пуная дада.

-Ери инсан атуная сад суманттар, сад суман кунара аликIуна, утун багвди, суратар даргвагъилди: гебуригIас зун ппаччагьдин руш гIаттивуна ккандея.

- Гъушан са Iайи куче хьед ае къаб ккедикI уп тебирис гъилар хьед алгьатас. Идемари гъилар ккеттиваcттава, шибери ккедикIасе касиб шибери гъадивасе кучевел, ппаччагьдин рушафас хьасттава ккихас, ти дахи -дахи гIаттивасе куче хьегъилди,- дада пуная мис.

Адиная кIиркI хаб ппаччагьдилди, тин пуная куче хьед ае къаб. Фай те хьедра хъучучIуная ме тебирихъ. Дада акье пегъилди, акьуная ми. Магьа ве руш - пуна,агвар акьуная кIиркIа ппаччагьдин руш. Ме суал агъатIуф, алихьа мис хъара ерхьи суал. Гьер са суал алихьудегьен, вей дадалди, ягIар аркьай, агъатIуная ми джалла суалар.

Ппаччагьдис чара хьуна адава дайин атас руш ме касиб кIиркIас (учин гаф йинай уйи гуна джуваб еттис есе пуна).

Хъай учин сусра, ушуная кIиркI дадалди. Шаб гьал хаб чахъай хулади. Ке идже усаъ мукьра акьуна ухIа тегунан хаб кIиркIа учин дад.

ДехIела идеф хьасе мисала аеф:
«ХIаф адавайчин, хIа гъвандифас хабар гъуян пуна».

Легенда «Сабур»

Хьуне агъай, хьундава агъай са дадахьна бабахъ са кІиркІ. КІе вахтт хьегуна дада гис васият акьуна ая: «Вун хІа хьегуна, ях туркменарин султанахъди. Гис вун ягІая ги вас Іекьулра есе, кумакра акьасе».

Дад кІина са ппара вахттар-манзилар алттушугуна, файине ме кІиркІас хьирра. КІиркІра хуне мебурис. Пул хъандагуна кІвал хьуне мис дадан гафар. Рекъуьъ учІуне ме туркменарин ппаччагьихъди вес. Султандихъди адегуна ахъаркьуне гис фуш ичин, фикас адеф ичин. Йине султана ме кІиркІас карра учин хулаъ. Ппара исари акьуне ме кІиркІа гиса кар, хуппай ккан хьуне хулади вес. Уч хезур хьегуна султанас агьая ме:

-Нанди э ве зас ицІа Іекьул?

-Сабур зе кІиркІ - пуная ги.

-Э, зас вун са идже Іекьул ицІаф суман хьуне.

Йине ме кІиркІас пулра кардихъас гьатуне хулади. Хулади адегуна, агуная мис учин хулаъ хьирахъай са идеми. Аттивуне учин ханджалра кІес ккан хьуная ги. Хуппай кІвал хьуная: «Гьага, идеми зас сабур пуна Іекьул йинайи. Сифтта зун хабар гъушанасе фуш ичин ме идеми.

-Фуш ле вахъай гъархьуна аф? Ме хье кІиркІ эхин,- пуная хьира. Куме зе кІил зас кІес ккан хьунайи ли.

«Сабур дуьйин абур».

Ппара алцен - сагелай атI

Гьаме ахттилат амефе лап дахи вахттунинхаб. Са хIурин гIедат хьуна къараул акьуб хIуппарин кIаратI гьер Iуьшуй. Къараулди вей хьуне Iу-Iутти. Гьамиштти ичира хъадиркIенди хьуне гьер Iуьшуй. ДжемеIетис ппара зарар ирцIанди хьуне. Ахирара хIурин кавхайи унахъуна файдине учин идарайиди къаравулди вереттар.

- Хьин фидегьен ккихасе миштти гьамиша,- пуне ги.

-Магьа зун чвас агъая хIуппарилас са тIутIра алдмарта, йирхIуна люк! Са Iуьшуй са къаравулдин абанкьулдил алекьуне тIутI. Михъ хъае илдеши ппара гагьди фикир дакьуна алгъадивуна йирхIуне туфанг. Ге алгъадаркегуна хабар хьуна джемеIетис адине тич. Агусуман кавхайи хабар гъушуне фие мисаъ хьеф пуна.

- КIаратIилди сад адина уйи, семехьи зе илдешин абанкьулдил экьуне - къараулди джуваб йине - илдеши агвар акьугуна учин абанкьулдил алеф, зунна йирхIуне гьатис. Тихъай илдешра кIине.

-Фикьас хьасе, - пуне кавхайи, - сад чиппикес, сад хьекес. Фикир дакьуна акьу кардин ахир гьагиштти верефе.

Аркьа кардин гъалатI дахьебан бадалди еригелай алцен - сагелай атI.

Авалан ахттилатар; фиштти рагъ фацучин къушан дерейин са хIуригъ

Экьуна гимил але идемарис гьер ягъа са вахттуни, рагь са уса гуланди аргвай хьуне. Яраб ле рагъ фацанас хьасттавагьан?- пуная сайи.

-Фас верефттава пуна - джигьил идемар ушуна рагъ фацанас вейчуга акьас. Ери идеми ушуне рагъ гулан арайиди, гьемишан рагъ учIавусади. Ме идемарис агуне са хIа улуд, мебурис суман хьуне рагъ учIаф гьамевус суман.

-Фуш учIасе ме улудиъ? - хабар гъуюгуна, са джигьили уч учIасе пуне. Джалла рази хьуне. Зун хаб варттра агъадив пуна ме учIуне улудиъ. Са арайилас ми муркIар ккерхIай хьуне. Улудихъ хъаеттари фацуна гуджунилди ме агъдивуне. Хъулангунас идеми улудиас кIил алдавай агъдивуне.

Мисаъ багниш ай хьуне. Илдешар чаб чиппигIди гъургъай хьуне ме улудиъ учIуттил кIил алдей уйигьан, алдавай уйигьан пуна. Сайифасра джуваб ес хьундава, ахира сайи пуне, кIил алеф ичин, алдаваф ичин учин хьирафас хабар гъушуна кканде. Ушуна хабар гъушугуна, хьира пуне: Шувал кIил алеф ичин, алдаваф ичин зас ягIайдава, амма ми гьер иса учис цIае бармак аркьафи. Кар акьас хъучучIастти фикир аркьай кканде. Ме хIаттарин Iекьул э.

Шагьмар хьир

Хьуне агъай авалан вахттуни са шуйна хьир. Шуй уйи агъай хIуппахъан, хьир халдин малдин аркьаф. Шувас агуная хьиран улар фиштти рекIв ичачин шагьмардин суман, фиштти хIулакди аруцачин хулариъ, Iелефра фиштттичин. Шува хIуппарил ушугуна пуная хIуппахъанари . Хъакьугуна ги, гьеме зе хизандигьас гучI хьуная зас, шагьмарди суман э Iелеф, руцафра шагьмардис ухшар атай э. Яшлу хIуппахъанди пуная мис. Руккуна са чараварa, кехъуна ппара кьел батIарди руьхьуьна ате. Вун хьеттин тIинкIра амарта хулариъ, вас ягIар хьасе ве хьир шагьмар ичин хумбеф ичин.

Шува хулаъ ушугуна акьуная учис пегъилди. Руккуна чарава са ппара кьелра кехъуна руьхьуьна ми. Йина кIилди чарава, хьеттин тIинкI адатуна. Хьира кIилди чаравара IуьтIуна ахьуная аруцуй хьеттихъасра даджикIей. Са арайи гъайишиная хьир аруцуная хьеттихъас. ДаджикIиф , алархIуная ме джилил зарт акьуна унара, микес хьуная шагьмар. Ихьуна раккан кIучIу улул ушуная ме маллабурихъас ахъ хьед ухас нецIухъ . Шуйра ушуная хъуттурфас. Ухуна хьедра, шагьмар хаб алдаркуная. Ме шуй уккай адиная хуладиі кичучIуная ахуникк. Ачайина шагьмар алархIуна ме джилил зарт акьуна, кичайиная раккан кIучIуккес хьуная микес хумбеф, кичучIуная ахуникк хьир. ГучI хьуна шувас иркIв чирхъвас хьунай агъай. Iеквуфай шуй ушуна хIуппарихъ, пуная хIуппахъанарис .

Гьемиштти зе хьиракес пуная, хьуна шагьмар хьед ухас ушуни нецIухъ. Ге хIуппахъанари пуная идемис, вун ве хьира тенери цIа икIугуна, хъузийина ихь тенери. Шува гьегиштти акуная, тенери хъузийина ихьуная хьир, гьарай вей агъай хьиран. «Зе вун ягIа IуьтIас йиркIвура аефи, вун зун угас акьунехин». Шува пуни агъай. «XIуб ичин IуьлIенин акьаси зе хьира, варв ичин малахин».

Сукъур хIейван

Дахи вахттари хьуная са шагьурдиъ са купец. Ттур хьуная гин Уседом. Адаваф - хъадаваф ахьуна адава мин хулаъ. Салар ацIуна хъайхьуная михъ хIейванар. Амма джаллабурилас ппара кканвей хьуная мис Догони-ветер (Хъучархь кулак) агъа хIейван.

Са ягъарикес са ягъа, ушуная ме учин курар ай сасра шагьурдиди. Хаб,верегуна. ДарагIас вере рекъуьъди рукьугуна, хьуная гIуьбехъ.

ККейчIуная мис дараъ са ерхьид къачагъар:Iуд, кичи-щиная хIейвандиккди шилIанар фацанас. Хъучархь-кулакис сасрабур учигь гьучавей агуф зийиная мебу-рилди гьадахъуна гебура ушуная тIурфан хьуна.

Ахъихьуная михъ къачагъар. Нандиъ э - хъучатуна адава ми гебур.

Хуладu рукьуф уч сагъди, хIу акьуная эесси: хIейван масса даес, Iуьссе хьичира даруккас, аддикас, хIейван кIесттегьен хьибу сеI кьур гьер ягъа гис ккехъас.

Гьегиштmира пуна, агъушуная ме хулади. Хва-рахъандис пуная ми Хъучархь-кулакис батIарди ккехъ пуна.

Ми, гъурт алархьуна ая хIейвандис, эл ккеве-сттегьен адатуна, йиная хьед.

2

Гьеге ягъанин хаб иттар хьуная хIейван. Акьуная эесси гъамар, акьуная учин ке гIешкъ але хIейвандихъас дардар, хуппай гъушуная учис сасра хIейван. Ме Хъучархь-кулак бицIи-бицIи йиркIвуралас вей хьуная мин.

АхиркIил сукъур хьуная хIейван. Фикьас аркьафе сукъур хIейвандис мидегьен къуллугъ пуна, ягъан-ягъан чIукь аркьай хьуная мис ккерхъаттар, хуппай са ягъарикес, са ягъа - кьацIра миндавай адикуна ая.

Iурдин микIил ягъ хьуная. Фикьас уч хуладиачадартафчира дагIай, хъагъутIуна эессин хулан раккахъас, кIилин ягъ хьуная хIейвандин гашила.

Ахира, чара дахьуна, гашила агьихьуна, ушуная ме рукьа усахъди, са кьацI суман фачархьайчугаакьас.

Тин цилиъ ачатай, мин раккаъ ачатай, аттархьуная ме шагьурдин майдандилди.

Ме майдандил, хъитIуна хIа цIагъунарихъ, кейхьуна ахьуная азман колокол. Са ягъ, са Iуьщ рукьугуна, са Iае хабар адегуна, джемеIет завал аркьай хьуная колоколдис атай

Гашила адаркая хIейван, адина ачирхIуная цIагъуниъ, фачархьуная милди колокол хъитIуная тIилар, Iелеф эгьан пуна дивуная ми тIил, акьуная колоколди ун. Са арайилас адахъуная джалла джемеIетар.

Завал хьуная халкь майдандил, хъуттурфанди ая Уседомдин хIейван ая агъирхIуна микIила, гашила, забун хьуна, агъикIуна ирккара. Гьикуная унахъас Уседомдис. Адиная Уседом. Акьуная мин суд.

Гьемисал икьрар акьуная: хIейван кIесттегьен, гис ккехъуб, салан гIанаъ ухIуб. Хъучикуная Уседомдихъ са инсанра, гьикуная фай хIейванра.

Гъина гъинас Іемалар акъунчин

Хьуне агъа хьундава агъа са Къулбан агъа идеми. Хъахьуная гихъ са гъил ккей ухІая батІар кук укьар. Фикирар аркьай хьуная мин дусттари, фи Іемал акьуна Іелагьан агъай те укьар. Са ягъарикес са ягъа экьуна хьуная мебур кІегІлайихъ. Экьунагуна ккетт файдиная мебурикес сайи ахттилат.

-Фи ичин ягІав, - пуная ми, Къулбанас, - ягІа-багагь дуьйлл ахир заман гъутІанасе агъа. КІилди дуьйя ккеттархьасе, джаллабурихъай ве гьелидегьен гъил ккей ухІае укьара кІесе. Див хьин джаллабури хъай ушуна Іуьчаликкди са батІар хинкІар акьасе, цІее укьарин якк гІихьуна. Хьурай сара,- пуная Къулбана.

Завал хьуна, джалла дусттара хъай ушуная мебур укьарра фай ІуьчІаликкди. ДжикІина са батІар мукьра, руккуна укьара, акьуная мебури хинкІар. БатІарди фунар ацІу вахттуни, ккан хьуная мебурис яІар ахъас. Алдахъуна кунара, гІачушуная мебур нецІвугІди. Элхъенди хьуная мебур, фишттни ІуьтІуне хьин укьар агъай. Гебури яІар архъе вахттуни, Къулбана завал акьуная дусттарин кунар файшуна гІихьуная гебур цІигІ. Фунара ккейшуна, яІар ахъубакесра ацІуна гІайчІуная мебур нецІвугІас хъуттурфунай мебур - нандиъра фачархьуна адаъ мебурис чиппин кунар.

-Нахьи мисагь гьай уйи че кунар?- пуная мебури Къулбанас.

-Фиркьа чве кунари ? ЯгIа-багагь ахир заман гъуртIандеф ду ? - пунай Къулбана,- Зун тебур цIигI гIихьуне, кIурар ккиркIухIела. Ахир - замандиъ кунар алдавайчира фера акьасттава.

Хъуттурфуная дусттар сад сайихъ, са чIалра кехIей пас хьунадава мебурифас Къулбанас. Те ягъан хаб Къулбанас са инсандира Iемалар акьуфттава агъа.

Гунин къадри хьуна кканефе

Iейишис джилил агуне адахъуна музе гунивар.

- Гьина мебур хъусас акьуф,- пуне Iейиши учин шиникквари с.

-Чин гебур фадахъундава,- пуне Амината, беликина хъусуфхьасе зунна МехIемада булочка Iелегуна.

-Чвас ягIайду гуни IуьтIуна кканеф усттулихъ экьуна,- хъел кейсуман пуне баба.

-ЯгIа, яваштти джуваб йине руша.

- ЯгIагуна фас хъусас акьуфе джилиди?

-Час дагуна хъусуттаре,- пушмалди джуваб йине Амината.

- Хьес джаллабурис ягIа гунин къадри хьуна кканеф, ге джилари фадахъуна дакканф,- пуне бицIиди хъел алайшуфсуман Iейиши.

- Хуппай фикьасе джалла Iеле задарикес гуни багьайи фарцанф, пуна хабар гъуюне Амината бабафас.

-Фас ичин ягIав, гуни арайил хьас ппара кар акьуна кканде.

- Фиштти, гуни гIурикес ду аркьаф?

-Хуппай гIур нандиас хьин гъуянф? - элхъуьне баб.

- Диквандиас, - садпуна джуваб йине Амината.

-Диквандиди гьина гъаф?

-Зас аргвайве идемари машинариай гъай,-джуваб йине руша.

-Идемарис нандиас ве, хаб пуне баба. Руш фикирди архьуне яраб нандиас верефегьан, ягIайдава, пуне ги.

Хуппай баба гъавурди ихьуне учин шиникквар. ГIур акьас ацIуна лихуна ккандe: сагелай узуна кьур, гихъ ахъаджихIуна ккандe кегъучIасттегьен, хуппай уцуна, алайхIуна, мертт акьуна, ругIуна аркьа гIур. Шиникkварис тамаш хьуне мидегьен джафайилди аркьаф идехIела гIур. Гьер ягъа гIурикес акьу цIае ибгIа гуни IуьтIанас ппараттари джафа дивая.

-ДехIела идефхьасе Аллагьди хьес ягIар акьунаф гуни зайиъ дакьас,- пуне Амината.

-Валлагь э. Гуни фадихьуна ккандава, сасрайи фадихьуфра гъадивуна алийина кканефе са лекукк кидававусаъ.

-Луфарис ккехъас кидав баб?- хабар гъуюне МехIемада.

-Лиштти акьучин хъара идже э, вас Iутти саваб хьасе. Фера далара идже кар фи ичин ягIав чвас, гуни зайиъ дакьуб, батIарди экьуна усттулихъ IуьтIуб. Зун ппара рази хьуне чваал чун дузди гъавурди архьехIела ме кардин,- пуне баба.

ХIучна сул

Хьуне агъа, хьундава агъа хIучна сул. Хъахьуная мебурихъ са уьттан бучка. Сулас гьете хъумехIела фиштира мукь ккуьчIай ахьуна адава. Iудара экьуна ахьуная мебур хулаъ, са арайилас сула руджуралди тахъ-тахъ акьуная. Тахъ-тахъ акьугъилди, сул тегIде хьуна, ушуная раккахъди. Учис э пуная унаркьаф, хевусалди ттур алиянас. Ушуная ме гьегиштира пуна. Сул тегIде хьуна ушуна IуьтIуная уьттан вартталас. Хулади адиная ме.

- Фуш агъа гьал хеттис? - пуная хIуча.

Сула пуная:

- Варттал багв агъа. - Са бицIи арайилас хаб акьуная сула руджуралди тахъ-тахъ. Хаб ушуная ме, IуьтIуна уьттра, адиная.

-Мегелай агъа пуная яIан.

Хаб са вахтт ккеттушугуна, хаб хъирхIуная раккахъ. Хаб гъайшина, ушуная сул, хаб адегуна, мегелай агъайи пуная кIен.

Гебура акьуна, IуьтIуная сула кIилди уьтт. ХъучучIуная хIаягъар.

- Див, - пуная сула хIучас, - аттафаша хье уьтт. Ушуная хIуч фера фадай хаб адинай.

- Андава, - пуная ми сулас, - уьтт.

- Гьин наийчве, пуная сула, - уьтт? Вун IуьтIуна аяфе нандиъ айчира. ХIуч хъучучIуная хIуппур аркьай, учи IуьтIун дава агъай. Фиштира хъугъуна адава михъ сул.

- Шаб, - пуная ми, - хьин рагъугь гьекьвас. Гьинан фу-нилас ччем алгъадичи, гьете э уьтт IуьтIуф.

- Хьурай, - пуная хIучара. Гьегиштттира пуна. Iудара экьуная мебур рагъукк. Са арайилас агуная сулас учин фунил ччем, тегIди-тегIди алттивуна учин фунилас, китIишиная ми хIучан фуник. КетIуная хIуч- агуная учин фунил ччем, ге кетIуф суман, кетIуная сулра.

- Вуне, - пуная ми хIучас, - кIилди уьтт IуьтIуф. Гъушу-на са хIа кIашра ахъихьуная хIучахъ. Касиб хIучас ферада-вай тIапI гIачар хьуная.

Куче гъван

Дуламиш вей ахьуная са къуджа. Къуджа хьуная Iуьссеф, аркьай хьуная фурдекIар, къаравулвел аркьай хьуная колхузин багъдиъ, гьегиштти Iу-хьибу манат аркьай хьуная учис дуламиш хьас. Хъуьссуйил алхьуная ахIа ишан. ХIадад хъаттурфугуна, гин хъуьссу элхъенди айчира, аргвай хьуная хъучадивуна. Шиникквари ягъди бизар аркьай хьуная хIадад.

Са ягъарикес са ягъа Кьулбан агъа геда ачушуная багъди хъадикIес гьечар.Къаравул агуф, йехI акьуна, гьишас хъучучIуная,хъукъуная къачагъихъ гIархьуная уьттарарин кIуругI. Куьдуная джанар алархьуная иъ гIавчIас вей хьуна адава. ХIуппан рудж суман ахьуна гедайин шавлар чIурхуна. Къаравулди чIалра дапуна аттафайина гъайикуная геда хулади, йина гьечара. Хьуная гедайис ламус.

Ушуна ме даращ, гIачахъуная рекъ, гьучархьуная Iуьр. Агуная мис IуьрагIас са гъван, икьуна ме гъвандил шавлара хьуна. Iешалин джувра хъай гъайишиная геда варвура хутI икIуф суман. Хъуттурфуная ме варв дава, куче гъван э.

Гъвандик ликIина ахьуная. «Гьеме гъван сувал алгъафайшутти. Сувал ягIатIуттис есе хаб джигьил Iуьмур. Дуламиш хьас цIайин кIилиас».

Гьеме бала печатI хьуна адава гъвандик кееф, якьуд плюсар, хьибуд хатIар, кIаш кехьуная улул ае якьуд запятыбур. Пашман хьуная Кьулбан. ХIейиф, меге зас кIилди ярчIу ис э. Фиштти э бицIиттаригIай вереф.

Аркьай фикирар вей хьуная Кьулбан, агуна мис вей къаравул, аркьай хъуьхIуьра, кедагъуна кираджин бадрара, гIунинкIилил алихьуна кIашра, мачалкайин удигь багв гьаеф. Идже фикирар архьуная Кьулбанан иркIура, гьала гва зун пасе: ме хIададас те гъвандихъас, хьасе микес джигьил. ХIадад йиркIв алихьуная Кьулбанал, пуная чухъ сагъул зе хуттул, къаравулвел атуна, Iуьр ае вусаъ зун весттава. Зун ушучин ме багъ ккеттихьасе шинникквари.

Притча «Ахунна кулак»

Са нубати кулакивна ахунив фай хьуная хІуьджат.Сад сайис агъай хьуная «Зун ваалас гуджлу э, зун ваалас гуджлу э.Ахирахъди кар фиштти вея мебурин. Ахтармиш акьас фуш гуджлу ичин, вея мебур хабар гъушас хІуригІди. Адаркай, адаркай аттархьая мебур Іудара са хІурин гимилди. Ме гимил экьуна ахьуная са бицІи шиниккв, гъилив гунира фай.

-Вун,- агъая ахуни кулакис - фаттив гуни шиниккв ифас.

-Хьурай - пуна, фачучІуная ми.

Учихъ хъаедегьен гудж алихьуная ми гуни фаттивас. Шиниккви кулак къате хьедегьен, гуни цІуьппи фацая. Хъара къате хьедегьен ярхІуна мухурис цІуьппи фацая. Гьеге учифас вередегьенттар акьуная кулаки, амма гуни шиниккивас фаттивас хьундава. Ахир чара адавай ява-яваштти сакин хьуне кулак.

Хуппай хьуная нубат ахунин. Ахуни ява-яваштти, щиринди-щиринди фачашуная шиниккивди. Лекарилас кьвакьварилди, кьвакьварилас хириди, хириас хъуьссийилди, аттишай-аттишай ачахъуная кІиркІахъай.

Шиниккв буш вей - буш вей, ахун ширин вей гъархьуне. Гуни, гъилар буш хьуна, фаттархьуне джилилди. Алдаркуне ахун кулакилди:

-Гьун, амев ве хІуьджат захъай?

-Андава - пуне кулаки - вун заалас гуджлу э.

ХӀучна сул

Хьуне агъа хьундава агъа хӀучна сул. Іурдин вахттуни хьуная мебурис гаш. Сула пуне ге хӀучас: Зас батӀар Іелеттар ая ус ягӀа.

-Нандиъ э аяф? - пуная хӀуча. Гьеге Іекввар аявусаъ, - пуная сула.

- Гич зун весттава,- пуная хӀуча гисаъ гъурур ая, зас гучӀа, гебур хъийичин, инсанари ахъихьуна кӀесе зун.

-Вас гучӀ мева, - пуная сула -зав гъурурис ахъимихьа агъа кӀедж фая. ХӀуч хъучушуная сулахъ. Ушуная мебур Іудара ге Іеквар ая хӀуригӀди. Іелеттарихъас руцае вахттуни, хабар хьуне гъурурис. Хъиланди хъучучӀуная гебур. Сул, Іемал кей, гьишиная удигьай, хӀучахъра дагъузуна. Гъурур ахъихьуна хӀучахъ. Хъучархьай хьунай гъурур хӀучахъ фиркьайчира дагӀай, хӀуча гьарай акьуне агъа сулас:

- Вав фая кӀедж, агвар акье гъурурис". Сула ундихъу тӀулар акьуна.

Гъурур хъучархьуне хӀучахъ, хъатӀуне агъа хӀучан рудж. Хъара Іайи гьарай акьуная хӀуча: "КӀедж агваракье, кӀедж агваракье».

-Маджал адагуна, маджал адагуна – агъай гьишиная сул.Аамилгуне агъа хӀуч руджра хъундай.

Притча «Хандин бугъа».

Са хIуриди адиная агъай са идеми учин гьунарар агвар аркьас. Гьунарар фи э пичин, хIурин идемарихъай укъас. Ме бугъа уч агучин йиркIвура гучI архьайи халкьдин. Гьегидегьен азманф и агъай ги. Ме адеф халкьар завал вей хьуная хIурин гимил, хъуруцуна гим фацуна, тамашибур акьас. Джаллабурин йиркIвура аве агъай «Зун ваъ, фуш хьунара сасра айчIвуна укъасттавагьан михъай».

Агвасе сара. Гьа гъузуная мебур са сеIет, Iу сеIет фушра айчIвай адава бугъайихъай укъас. Ахир бугъа гьавайикес гъургъуне: «Чве хIуриъ идемин ттур алеф аргвай адава зас.Весе зун гьал сасра хIуриди.

Гьеге арайи айчIвуная са хумбеф гъузар акьуная бугъа.

– Гъузи, вун тегIди мева, зун айчIвасе вахъай укъас. Элхъуьне бугъа : ГьайчIв, зун хумбеттихъай укъуна пун ттур аркьаев?

–Ваъ, ваъ,- пуная хумбетти – гъузи сагелай вун хIулак мева. Шаб хьин сагелай экьуна ахттилат акьасе.

Экьуная мебур са арайилас – хьира пуная – гьал гъайиш укъас. Гъайишай адава бугъа. Инсанарис Iеламат хьуная, хъуттурфагунас хьира гъил алихьу лек аргIуна ахьуная. Бугъайифас сара гъайишас хьуна адава. Хьир хулади верегуна, алдаркуна бугъайилди пуне:

- Са микьдар кидавай пагьливан э агъай фикьас руцафе вун?

СОДЕРЖАНИЕ